THE DAILY HEBREW JOURNAL

H. WINBERG, Pres. & Gen. Mgr.

The Only Daily Jewish Newspaper in the Province of Ontario

PUBLISHED BY

— CANADIAN JEWISH PUBLISHING CO., LTD. —

67 Elizabeth Street Telephone Main 4582

SUBSCRIPTION RATES: $3.50 PER YEAR
SINGLE COPY 1c.

Entered as Second Class Mai Matter at G.P.O. Toronto, Ontario
January 22nd, 1913

דער אידישער ברויס-טראסט

די אידישע פאלקס־מאסען קומט אויס תמיד צו צו־אגען אייך זיך א דאפעלטע לאסט. דער אידישער קאָנסומער טראגט אויך זיך די משא פון צוויי טראסטען, פונ'ם אלגעמיינעם און דעם ספעציעל אידישען. צו דער צייט, ווען דעם אלגעמיינעם קאָנסומער, קומט אויס בלויז צו צאָהלען הויכע פרייזען, אום צו זעטיגען דעם אפעטיט פונ'ם טראסט, מוזען די אידישע מאסען נאך אויף זייערע שול־טערען טראגען דאָ־לאסט, סז אנזע־טיגען אויך דעם קליינעם טראסטעל, דעם ספעציעל אידישען.

אויב דער נים־אידישער באלעבאסטע קומט אויס צו צאָהלען א הויכען פרייז פאר ברויט, ווייל די קריסטליכע בעקער זוילען מאכען ריעזיגע פראָפיטען, ווייל די מיהל־איינגענומיטער רעכנען הויכע פרייזען פאר מעהל, אבוואהל דער פארמער בעקומט דערפון גאנץ וועניג, מוז אבער די אידישע הויז־פרוי הויך דיעזען פרייז. נאך צאָהלען א ספעציעלען אידישען שטייער — דעם אידישען בעקער טראסט.

זוען פאר א יאָהרען איז צוליעב דער מלחמה דער פרייז אויף זייען געהעכערט געווארען, און דער פרייז אויף מעהל איז געשטיגען האבען אלע הינגעכערטען די פרייזען אויף ברויט, צווישען זיי אויך די אידישע.

פאר די לעצטע עטליכע מאָנאטען אבער, זייט דער פרייז אויף מעהל אין געפאלען, האבען די קריסטליכע בעקרייען צוריק ארונטערגעלאזען פון די פרייזען, און פערקויפען ברויט אויף דעם אריגינעלען פרייז.

די איינציגע וואס האבען פון די פרייזען נים ארונטערגעלאזען זענען

די אידישע בעקער.

פון צייט צו צייט פרובירט א בעקער זוען ער רייסט, זיך אב פונ'ם טראסט, פערקויפען ברויט אויף א ביליגערען פרייז. מען מאכט אבער מיט אים שנעל שלום, און דער סטענדערד פרייז ווערט אנגעהאלטען.

די אידישע בעקער זענען געווען פון די ערשטע, וועלכע האבען זיך צוגעזוילט צו העבערען דא פרייזען, זוען מעהל איז טייערער געווארען. מעהל איז היינט פיעל ביליגער זיי פאר א יאָהרען, שראיי דעם, וואס אין די לעצטע טעג איז געהעכערט געווארען צוואנציג סענט אויפ'ן „באַרעל", דער פרייז אויף ברויט, איז אבער פון זיי נאך אלעס נים פעלנערדיג געווארען.

זוען עס קומט פאר א מחלוקה צווישען די בעקער־באסעס, און אין־נער דייסס זיך אב פון זיי, פערקויפט ער געוועהנליך ברויט צו 4 סענט, זאָל זיין, אז ביי דיעזען פרייז פערלירען זיי געלד, אדער פערדיענען נים. פון 4 ביז 6 סענט איז אבער א גרויסער אונטערשיעד, א גאנץ דריטעל, און עס סאָר נים דערלאזען ווערען, אז די אידישע מאסען, די אידישע קאָנסומער זאָלען אזוי בעשווינדעלט ווערען.

מען קען שוין היינט מעהר נים פערדריידען, אז עס־עקזיסטירט נים קיין טראסט, קיין געהיימער אבמאך צווישען זיי.

מיר האבען בעווייזיג, און מיר ווייסען פונ'ם געהיימען אבמאך, וועלכער איז פארגעקומען צווישען די בעקערס, און־דריווערס, ביי וועל־כען עס איז אפילו געלד איינגעלעגט געווארען, אלס ערבות, אז יעדער איינער וועט אנהאלטען דעם פרייז און נים קאנקורירען.

עס מוז איינמאָהל פאר אלע מאָהל געהמען א סוף צו דיעזער מיאוסער אויסבייטונג פון די אידישע מאסען, פון די אידישע אריטע לייט, וועלכע־קענען זיך אחן ברויט נים בעגעקען.

און בעשווינדעלט ווערען זיי אויף צווייערליי אופנים.

חזיר די הויכע פרייזען בעקומען זיי נאך אויך נים די ריכטיגע וואג פאר זייער געלד. עס געהט נים אזעך קיין וואך, וואו אידישע בעקער זאָ־לען גיט פארגעבראכט ווערען אין פאלים קאורט, פאר פערקויפען ברויט מיט פאלשע וואג, און אפטמאָהל פעהלט א גאנץ האלב פונ'ם צו יעדער ברויטעל.

געלטען, זעלטען זוען א קריסטליכער בעקער ווערט געכאפט ביי אזא פערברעכען, די אידישע בעקער אבער צאָהלען גערן די שטראָפ, און זיי זיי ערקלעהרען נאך, לויינט זיך פאר זיי בעסער צו צאָהלען שטראָפ, איידער צו פערקויפען ברויט מיט דער ריכטיגער וואג.

די אויען, וועלכע זענען נים געוואיינט צו קיין אנדערע ברויט, זיי צו אידישער, מוזען צאָהלען אין צווייען צום אידישען בעקער־טראסט, און נאך נים בעקומען די פולע ווערטה פאר זייער געלד.

זיי לאנג זעט עס נאך געהילדעט ווערען? זיי לאנג מוזען וועלען צאָהלען דיעזען ספעציעלען שטייער צו דעם אידישען בעקער־טראסט?

דער ענטפער דארף געגעבען ווערען.

דער גורל פון די בעסראביער אידען.

ביידע, אי דער דייטשער בונד, און אי דער בונד פון ענגלאנד רוסלאנד און פראנקרייך, ווילען יעצט געזיינען רומעניען אויף זייער זייט, און זענען ארהר גרייט צו בעצאָהלען מיט דער יעצטיגער רוסישער פראָ־וויגיג בעסראביען.

רומעניען קוויינקעלט זיך נאך דערווייל, איהרע אפעטיטען צו דיע זער פראָווינץ זענען אבער גאנץ גרויס, און עס איז גאנץ מעגליך, אז עס וועט נים געהמען לאנג, און אויך רומעניען וועט זיין אין קריעג, וואר־שיינליך אויף זעגעס צד'ס זייט, מיט וועלכען זי וועט זיין זיכערער מיט א זייט.

דיעזער פערשפרעכען פון בעסראביען צו רומעניען, האט אבער פאר אונז אידען א בעזונדערען אינטערעס.

ווי אזוי דער שיקזאל פון די בעסראביער אידען זאל זיך זיי הינטער דער רוסישער הערשאפט, זענען זיי אבער דאָך נים קיין פרעמדע, נאר רוסישע בירגער, אמת א־נטערדריקטע, אבער דאָך בירגער.

מיט דעם איבערגעהן פון דער פראָווינץ צו רומעניען, וועט עס אבער בעדייטען, אז צעהנדליגע טויזענדער אידען, וועלען מיט אמאָהל ערקלעהרט ווערען אלס „פרעמדע", און וועלען טהיילען דעם זעלבען שיקזאל פון זייערע רומענישע ברידער.

וואס עס וועט נים זיין דער סוף פון דער בעסראבישער פראָווינץ, צו רומעניען וועט זי בעקומען פון דעם דייטשען בונד אדער פון די „עלליעס", דאס אידישע פאלק, וועט פון דיעזען טויש זאָ ווי זאָ ליידען.

מיר געפינען זיך תמיד צווישען דעם האמער און די קאוואדלע, און יעדער פאסירונג מוז אונז צום ערשטען טרעפען.

„פון מענש צו מענש"

(צווייטער ארטיקעל)

נח שטיינבערג

עס איז פאראן א שטארקע אויסזע־אונג געגען גראפשטיינס ליעדער. זיי זיי־נען מיט צופיעל שווערען אומעט און שמעריז, און דעם זעלבען חסרון האבען פיעלע פון די יונגע שרייבער. זיי זעהען אממייסטען די גרויע קאָליערען אין לע־בען. איהר געפינט ביי זיי שטענדיג די ווערטער: "פינסטער" "געבויגען", "לאנגע שאטענס", א נאכט א נאכט, טראכט פון נאָר נישט נים, און גראמט זיך אָפט מיט "מיעדע טריט". אלע דאכט זיך נאָך יונגע, ערשט אָנגעפאנגען צו לעבען און זיינען שוין אזוי מיעד און פיהלען אזא פערשאָלטענע גלייכגילטיג־קייט צום לעבען. און אזוי ווי די מעהרהייט פון זיי שרייבען כמעט אויף דעם זעלבען אופן, פיהלט זיך דארום אזוי שטארק די איינטאָניגקייט אין זייער שרייבען, און מען פיהלט א מיערקייט, אז שטאט א דערפרישונג ווען מען לעזט זיי.

מיר ווייסען אז דער היינטיגער מענש איז זעהר א פערשיעדענארטיג וועזען, און איז רייך אין פערשיעדענע שטימונגען טא ווי קומט דאָס וואָס ביי די דיכטער וואו עס דארף זיין א רייבע פערשיעדענאר־טיגקייט אין שטימונגען, זיינען זיי נאָר אזוי איינארטיג, און טונקעל מאָנאָפאר־ביג?

דער ענטפער דאכט מיר איז אז זיי זיינען צו ענאָאיסטיש אין זייער פאָע־יע. אדער מיט אנדערע ווערטער זיי זיי־נען צו פערזעגליך ענג. און דאָס בעווייזט אז אזעלכע יונגע פאָעטען האבען וועניג אין זיך אריינגעזאפט דעם זאפט פון דער אלגעמיינער קולטור. דארום איז זייער פאָעטיש הארץ אין גרונד אזוי פרימע־טיוו, אז זי האט נאָר איין סטרונע, און זיי שפיעלען אויף איהר אזוי שוואך און שלעפעריג. אום א פאָעט זאָל אפעליע־רען צו דעם מאָדערנעם מענשען, דארף ער זיין אזוי פערשיעדענארטיג אין־זיינע־ליג־דער ווי דעם היינטיגען מענשענס נשמה אמת, גראפשטיין האט אין זיך א סך רע־גונג, אבער דער שמערץ איז ביי איהם איינטאָניג, און לאָזט אונז איבער א גע־רייכטע שטימונג. דאָס איז נים זייע־מעלה פאר א דיכטער. דאָס בעווייזט אז ער האט נאָך נים צו שמאָלצען אין זיך די איבערלעבונגען איבער וועלכע ער זינגט. ער נים אונז דאָס רויע, דעם ברוטאלען פאקט. נאָך נים געטובל,ט אין דעם שטראָם פון דער צייט און אין דעם פאָ־עטס נשמה. דארום ווערט ביי איהם נים דער שמערץ פערוואנדעלט אין פרייד, ווי דאָס דארף זיין אין אמת'ער קונסט.

נאָך גראפשטיין קומט ז. ווייגפער מיט א סעריע ליעדער. אבער ווייגפער זינגט נים אזוי ערענסט, שווער, ווייגפערס זעע־לעאיז נים בעלאדען מיט קיין צער. פער־זעהרט, זיינע ליעדער זיינען לייכט פלא־טערענדע ווי זומער פויגעלאך.

כמעט איבער אלע זיינע ליעדער: פיהלט זיך פון שוועבט א לייכטער יונגער שמייכעל און דארום ווערט נים שווער אויף'ן הארצען ווען מען לעזט זיי, אבער די לייכטקייט איז א מעלה און א חסרון צוזאמען. פון איין זייט שאפט עס אונז נים קיין שווערע זוערע שטי־מונג, פון דער צווייטער זייט פיהלט זיך נים קיין טיעפע דורכדרינגליכקייט, ער האט נים טיעף דורכדרינגליכקייט, ער זינגט די פערזען זיינען נים ווי גאנץ אויסגעקומען פון הארצען נאָר עס פיהלט זיך ווי שטיקלאָפווייז וואָלט ער זיי מיט דעם מח צוגעטראכט.

לאָמיר לעזען זיין ערשטעס ליעד:

"איך שטעה ביי א רוהיגען בראנ פון ים,
ער ציהט אזוי פריי זיך אויעק אהן א צאל.
עס שמייכלען די וועללען צום הימעל אזוי."

אויך פיהלט מען פאלשע טענער אין זיין מלחמה בילד. ווי ער זאָגט אז "פעלי־דער ברענען". מיר פערשטעהען באלד אז דער פאָעט האט קיינמאָהל נים גע־זעהען קיין שלאכט.

אָט איז דאָס ליעד:

"נאכט און פייער, סריעגס סיגנאלען
פעלדער ברענען, ביוטער פאלען,
קומט א מענש גאלאָפ צו רייטען
אויף א פערד, א ווילד פערשייטען
האלט די שווערד פון שייד נעצויגען
און עס ברענען זיינע אויגען.
און א מאמע וויינט פון דרימעל,
שעלט די ערד און שעלט דעם הימעל".

דאָס גאנצע טראגישע פון דער מלחמה האט אונז דער פאָעט געוואָלט ווייזען דורך דער "מאמע וואָס וויינט אין דרי־מעל." אבער מיר פיהלען אז עס איז נים אמת.

א מאמע שילט נים דעם הימעל און די ערד, אפילו אין דרימעל. דער פאָעט וויל אונז איינרעדען אבער, עס גלויבט זיך נים מיר בליבען קאלט. ווייל מיר זעהען נים קיין אמת'ע מלחמה בילד.

אין דעם ליעד שפעט ביי נאכט, דער־צעהלט דער פאָעט אז ער וויל אנשלאפען ווערען, נאָר פלוצלונג האט זיך א קינר צוואווייגט און שטערט איהם, וואָלט שוין דאָס בילד געווען א בילד, ווערט עס אבער ביי איהם אזוי צוצויגען מיט דער שפראך, אז דאָס נאנצע בילד ווערט אבגע שוואכט.

א קינד האט זיך צוואווייגט דא וואו און וויל גאָרנישט אויפהערען."
א לאנץ געוועהנליכע פראזע, נאָר מיט די איבריגע ווערטער "דא וואו". נאָך הינטערדיגע פערזען געפינען מיר אין דעם "נאסען ליעד,".

"איך געה אזוי אליין ארום
און טראכט פון נאָר נישט נים
מיין שאטען שלעפט זיך שווארץ
און שטום
נאָך מיינע שטילע טריט.
וואָס מיינט דאָס נאָר נישט נים?
מיר ווייסען וואָס דער פאָעט וויל זאָגען.
ער האט געטראכט פון נאָר נישט. אבער
ער האט ווייטער בעדארפט א גראם צו
"טריט" און ער האט צוגעשטעלט צו
דעם איינמאָל נאָר נישט נאָך א "ניט"
עס זאָל זיך גראמען מיט טריט אבער
קיין פאָעזיע איז פון דעם נים ארויסגעקו־מען

וואָס מעהר מיר לעזען ווייגפערס ליע־דער אלץ מעהר זעהען מיר אז ער האט נאָך נישט דערפיהלט קיין אייגענס וואָס צו זאָגען.

אָט איז א כשל פון גלאטע שורות, וואו עס ווערט גאָרנישט איבערגעגעבען.

"אין געהמען וועל איך מיר א שטעקען
פערלאָזען וועל איך מיין געצעלט,
און אויסגעהן וועל איך אלע עקען
א שטילער אליין אין דער וועלט."

עפעס האבען מיר שוין געטראָפען צו־פיעל דעם שטעקען ביי אנדערע בעפאָר ווייגפערען. פאר וואָס נים פערגיגען אייזלאנדן דעם שטעקען? ער האט דאָך שוין פון לאנג געווענדען אז ער וועט זיך קויפען א שטעקען. א פאָעט דארף זיין איריגינאל!

דאָס זינגען: "אויסגעהן וועל איך אלע עקען", ווער גלויבט דאָס איהם. דו פיהלט אז ער סטראשעט פשוט די זענען. ווער גלויבט דאָס אז ער וועט געהן א שטילער אליין אין דער וועלט". ביר ווייסען אז עס איז נים אמת.

אמאָל האט מען געגלויבט אז א פאָעט ארף שרייבען שעהנע ליגענס, און מיר ארפען זיין פאָעטיש אין גלויבען. היינט נישט מעהר. דער מאָדערנער דיכטער האט געעפענט די אויגען צום ווירקליכען לעבען, און ער זינגט וועגען דעם אמת און לעבען, און דער אמת ווערט די שעהנס־טע פאָעזיע ביי א גרויסען דיכטער.

אבער צו זאָגען אז ווייגפער האט נים קיין פאָעטישען טאלאנט איז אונמעגליך. ער האט זיך נאָך נים געגוג פערטיעפט זין דער וועלט און אין־זיך. ער פאנגט אָך ערשט אָן. דאָרט וואו ער בעריהרט דאָס וואָס איז איהם בעקאנט, הערען מיר פון איהם אמת'ע ווערטער, וואָס האט זיך אפילו נים צו שעהמען ביי א גרויסען פאָעט.

"ווי וואָלט איך וועלען זיין היינט ביי מיין מאמען,
א שטילער ציצען דאָרט אין הויז צוואמען,
אליין, אליין, מיט איהר,
עס וואָלט מיין גוטע מאמע מיך נים־פרעגען,
א וואו, אין וועלכע וויטע שלעכטע וועגען,
עס איז איהר זוהן געווען.
זי וואָלט איהר קאָפ צו מיר נור איינגעבויגען,
און מיטעדליך געקוקט מיר אין די אויגען
און אלץ וואָלט זי געזעהען..."

משה נאדיר'ס צוויי ליעדער, זיינען שטיפערייש אויפגעשריבען נאדיר איז "זיין מייער פון די אלטע ערענסטע, אָנגע־וויגענע ליעדער, און עס ווילט זיך איהם א שפיעל געבען, אזוי לייכט, און איינגליש־ען דארף אבער נים אריינפאלען אין א געות און מיינען אז זיי זיינען וואולגאר. נאדיר האט אונז געוואלט פארשטעלען ליעדער מיט ווערטער, ווי א קינסטלער זהוט מיט שטיין. אבער ווערהרענד אין סקולפטור איז דער שטיין ענדליך, האָ־בען אבער ווערטער אזא כח אין זיך אז ווי מאכען אונז מעהר דענקען ווי דער שריבער האט געמיינט. דארום ווען מיר לייענען ריצוויי שורות:

"שטארק האט זיך איהר רונדער קניע
אין בויך מיר איינגעפרעסט",

פערשעהמען מיר זיך אביסעל. אבער ביי ראדאן און ביי אנדערע סקולפטורען זעהען מיר נאָך מעהר פרייערע בילדער, און מיר ווערען נים רויט, ווייל דאָרט דענקען מיר בלויז ווענען דעם וואָס מיר זעהען און נים מעהר. דער פעהלער, אי־בערהויפט אין זיין צווייטעס ליעד, בע־שטעהט אין דעם, וואָס עס איז עקסטרעם אויבערטריבען. די בילדער זיינען פאלשע און צוצוגענען. אין דער אמת'ן זיינען די צוויי ליעדער צוויי ווילדע רויזען.

ל. גארעליסק א טאָג אין נין יאָרק איז א גוטע פאָטאָגראפיע פון דעם ניי־יאָרקער לעבען. אבער פונקט אזוי ווי קונסט איז ווייט פון פאָטאָגראפיע, אזוי איז דאָס ליעד ווייט פון אמת'ע פאָעזיע. דאָס גאנצע ליעד איז גרוי. מענליך אז דאָס איז נים אין גאנצען דעם פאָעסט שולד. די טהעמא איז אפשר אזעלכע, אבער א גוטער פאָעט מוז מאכען פון דער שווערסטער טהעמא פאָעזיע. ביי גארעלי־קען זעהען מיר בלויז די פאקטען, דאָס רויע וואָס דאָס געוועהנליכע אויג קען זעהען, קיין פאָעטישע פארבען האָט דער פאָעט דערצו נים צוגעגעבען. דארום לעזט זיך דאָס ליעד שלעפעריג, און אָהן אינטערעס. גארעליק האָט פאָעטישען טאָ־לאנט. אין דער „פרייער ארבייטער שטי־מע" האָט ער געהאט געדרוקט בעסערע ליעדער. נאָר כמעט אין אלע זיינע ליע־דער איז ער אזוי וואָכענדיג גרוי, וואו איז די פאָעטישע ענטציקונג, וואו איז דיא וואַרעמקייט און שעהנקייט, וואָס דארף זיך פיהלען ביי א גוטען דיכטער?

אמת'ע פאָעטישע בילדער מאָהלט אונז דער נייער פאָעט אפרים אויערביך דאָס איז א פאָעטישער שטערען וואָס איז אלוצלונג ארונטערגעפאלען ווי פון הימעל און לייכט מיט העלע שטראהלענדע גע־דיכטע.

מיר האבען דאכט זיך גאָר נישט גע־הערט פון איהם און מיט איינמאָהל קומט ער אין שרייבט אזוי שעהן, אבער אויער־באך וועט אבער נים האבען קיין סך לע־ער וואָס וועלען קענען אז אמת'ע הנאה האבען פון זיין שרייבען, ווייל אידען זיי־נען שוין צו לאנג אייעק פון דער נאטור און האבען דארום נים קיין גרויסען גע־שמאק פאר לאנדשאפטען, און זיין גאנצער בח איז אבער אין מאָהלען בילדען פון דער נאטור, מיט וועניג ווערטער שטעלט אויך אויערבאך פאר א בילד פאר די אויגען. דאָס איז אן א סמן פון אן אמת'ן טאלאנט אויסער אלעס פיהלט זיך שפעס א ווארעמ־קייט אין יעדעס וואָרט וואָס מיר לעזען. און די בילדער זיינען נייע, פון דעם ארץ שראל לעבען זיינען אונז אויערבאך. עס איז פשוט אז א פערגעניגען איבערצולעזען אזא ליעד:

"שמאָלע שטענגלאך צווישען פעלזען
און די בערגער העכער שטיינען,
ווילדע גראָזען, קליינע בוימער,
זון און דארע צווייגען.

דאָ האבען מיר אן אריענטאלישע לאנדשאפט, בלויז די צוויי ווערטער "זון" און "דארע צווייגען" רופען ביי אייך ארויס אריענטאלישע בילדער

אויערבאך נים נים איבער אלע ענ־עלאָהייטען אין זיינס א לעבן, ווי דאָס שהון גארעליק, ער איז צוריקגעהאלטען, בלויז איינצעלנע ווערטער, שטריכען און עס איז דאָ א בילד ווען מיר לעזען זיין „שאנטאזיע" אן אראבישען פאָלקס יום טויב זעהען מיר מיט וועלכע האסטיגקייט און דאָך מיט וועלכע צוריקגעהאלטענקייט אויערבאך מאָהלט זיינע בילדער, אוי־סער אלעס זיינען זיינע ליעדער אזוי איינפאך, אז מען דארף נים זיין קיין רע־טעניש טרעפער, און צו פערשטעהן וואָס דער פאָעט האט דאָ געזעגענען. אלעס איז פלאָהר, און דאָך אינטערעסאנט צו לע־זען.

מען האָט ווירקליך א גייסטיגע הנאה ווען מען לעזט איבער אזא ליעד ווי "וואנדאזש", (אויף אראביש: טרויבען שניט) ניט דאָ קיין געמאלטערטע גראָ־מען, קיין פוסטע ווערטער, נאָר עס לעזט זיך אזוי לייכט, פריי און איינפאך:

שווערע טרויבען־הענגלען בויגען
ווייכע צווייגען צו דער ערד,
קומען מיידלאך מיט די שערען
און מען שערט.
איינס און צוויי — א פולער קוישעל,
לאדט מען אָן א גרויסען וואָגען,
נעהמט א בחור פעסט די לייצעס
און די פערדלאך יאָגען.
עה, איהר מיידלאך, איהר בחורים
שניידט די טרויבען, לאדט די וועגען
זעהט די וואָלקענס, נאָך א חודש,
און עס קומט דער רעגען...

אויערבאך איז כמעט דער געזונדסטער ווייסט צווישען די יונגע שרייבער עס יינגט נישט אז ער געהט איינגעבויגען ווידער אז ער איז מיער, און וועט זיך פער־ארגען אין שאטענס פון דער שוואַרצער נאכט. ער זינגט אונז אויך נים ווי די אנדערע, אז ער נעהט ארום און טראכט פון נאָר נישט נים. ער קוקט אויף דער וועלט מיט געזונדע לעבעדיגע אויגען, און עהט די נאטור, חיות און מענשען און יאָהלט פון זיי בילדער, אזוי נאטירליך ווי אז מיר קענען זיי אויך זעהען.

מיט אויערבאך'ן האָט די אידישע ליטעראַ־טור צונעקריגען א געזונטען טאלאנט. מיר ארפען זיך דארום מיט איהם פרעהען, ווייל מיר האבען שוין צופיעל ענטשיסטע אורטיקלען.

א שול פאר פערקריפעלטע סאלדאטען

ווי מען וארגט פאר די מלחמה קרבנות אין פראנקרייך

אין „רוסקיע ווערמאָסטי" געפינען מיר פאלגענדע בריעף פון ליאָן, פראנק־רייך, אין וועלכען עס ווערט דערצעהלט ווי מען וארגט דארט פאר די אומגליקליכע מלחמה קריפעלס:

מארגען, הייסט עס, פאהרען מיר מיט אייך אין ליאָן צו בעטראכטען די שולע פון די פעוואונדערטע סאלדאטען, — האט מיר געזאגט דער דאקטאר פון אונזער פאלק מר. ווייזשער. מר. ווייזשער איז אליין פון ליאָן, ער וויים דארט אלעס און אלעמען, איך האָב איהם שוין גאנץ לאנג געבעטען, ער זאָל מיך בעקענען מיט דעם אינציאטאר פון דיזער אונטערנעה־מונג.

מיר זיינען אין ליאָן. די אונשטערבלי־כע קונסט ווערט פון מאפען וויקעלט זיך אנאנדער פאר אונזערע אויגען אין איהר פולער גרויס: אט איז די אוואונדערבארע געביידע פון דער שטאדט פערוואלטונג, וועלכע איז געבויט געווארען אין דעם 17־טען יאהר הונדערט. דורך איין אזשור נער גאלעריע קומען מיך צו צום קאבי־נעט פון דעם מעיאר. מר. מארסא, וועל כער פיהרט אן מיט איינינג סאציאלע ארבייטען פון מוניציפאליטעט, זעצט זיך מיט אונז אין אן אוטאמאביל, עס נעדויי־רט ניט קיין רעגע און מיר טראָגען זיך שוין איבער די קאבעבריגע גאסען פון דער צווייטער שטאדט. אין פראנקרייך פאר־ביי דעם בעריהמטען פאנטאן פון דעם עלזאסער סקולפטור, שניידער איבער סע־אָ און דורך שמאָלע וועגען הויבען מיר זיך אויף צו סען זשוייסט. פון איבער — א פראכטפאלעס בילד פון א גרויסער שטאדט, וועלכע איז צוטהעלט מיט די צוויי וואונדערבארע שעהנע טייכען.

אונזער ציעל איז ערריייכט, מיר זיינען שוין אין טורווייעל. אין דער שטאדט גע־פינט זיך דאָס די שולע פון די פערוואונ־דעטע סאלדאטען.

וועמען פון אייך איז ניט בעקאנט די אונגליקליכע פיגור פון דער קאליקע, וועלכ־ער שטרעקט אויס זיין האנט צו יעדען הרבנעהער נאך א נדבה? אט דיזע קאלי־עס זיינען אפט בעצירט מיט מעדא־ען... דאָס זיינען די קרבנות פון קריעג. דער דורכגעהער וואָרפט עפעס ארין דעם אונגליקליכען און טראָגט זיך שנעל אוועק יענען זיינע געשעפטען, דער אלטער סאל־אט אבער בלייבט זיצען אויף דעם זעלי־ען פלאץ מיט זיינע אויסגעשטעלטע ענד און האלט אלץ אין איין בעטען.

אין פראנקרייך עקזיסטירט עס שוין אנג נים.

ביז 1670 יאהר האט די רעגיערונג גאר ניט געטהאן אין בעצוג צו די פערוואונ־דעטע סאלדאטען. הענרידך דער 4־טער און דרוזיג דער 13־טער האבען זיך צום ערש־טען פאראינטערעסירט מיט דער פראגע ון דיזע אונגליקליכע בעשעפענישען. אין 166 יאהר ווערט ארויסגענעבען א סטאָ־יוט, לויט וועלכען די רעגיערונג דארף כטונג געבען אויף דיזע קאליעס.

די רעגיערונג גרינדעט א פאנד פאר דעם וועק, און אין עטליכע יאהר ווערט פאר־ציג א גרויסע געביידע, אין וועלכער יע־ער פון די אונגליקליכע ווערט מעהר דערד וועניגער פערזאָרגט. וואלטער איז נים געווען צופרידענדיג מיט דיזען־ניסטעם, דער פערוואונדעטער קען אויף יין א גוטליכער ארבייטער פאר דער גע־עלשאפט.

דער קאָלאָנעל אדרען רע־פיק, וועלכער איז אליין געפאלען אין שלאכט־פעלד, איז יונגענאנגען צו דער פראגע מיט אן אוי־סער געוועהנליכער ערנסטקייט. דיזע אונ־זערנעהמונג איז בעשאפען געווארען ווך ריינע רעליגיעזע מאטיווען, די רע־ליגיעזע דערפון זיינען אבער געווען עהר טרויעריג, מען האט דעם פאליקען וועקגעשטעלט אין א לאנע פון אונטהע־זינקייט, דאס האט איהם געמאכט סוף כל סוף פאר א פאראזיט, צו וועלכען די גע־עלשאפט, האט נאטיליכערווייזע, פאר־ארען דעם רעספעקט.

די זעלבע הויז פאר אינוואלידען עקזיס־טירט נאך היינט צו טאג, אבער פיעלעס גרדערעס עקזיסטירט אויך. די רעגיערונג פערזאָרגט דעם פארוואונדעטען סאלדאט עצט אויף אן אנדער אופן. צו יעדען סאלדאט, וועלכער האט פערלאָרען א פוס ודער א האנט, גיט די רעגיערונג 1000 ראנק פענסיע. די רעגיערונג זעהט אויך ו פערזאָרגען זיי מיט די שטעלעס, וועל־ע זיי זיינען אומשטאנד אנצונעהמען, אס אלעס איז נאך אבער וועניג — זאגט ארדאן — מיר דארפען מעהר ניט קיין אינוואלידען. עס איז אונמעגליך דאס דער פערוואונדעטער 20 יאָהריגער סאָלדאט זאל זיין פעראורטהיילט אויפן גאנצען לע־בען אויף אונטהעטיגקייט, דאס איז ניט אין אנקלאנג מיט אונזער שכל. אונזער זייליגע פליכט איז אומצוקעהרען דעם סאלדאט צו זיין פולען און גארמאלען לע־בען. מיר טארען ניט ערלויבען דעם קאר־ליקען סאלדאט אומצוקעהרען זיך א היים, ניט אויסלערנענדיג זיך וועלכע ניט איז ארבייט, מיר טארען אין איהם ניט אויפהאלטען די איליזיעס וועגען זיין פענסיע און געהאלט, ווייל דאס איז אויך אין בעסטען פאל ניט מעהר ווי אן אר־גאניזירטע נדבה. איז דען דא וועניג אונ־גליקליכע א דאנק דיזער אילווייז?

— די פראגע מיז איין כאָל פאר אלע מאָל פערענטפערט ווערען. מיר דארפען איהם געבען צו פערשטעהן, דאס עס עקזיסטי־רען פראָפעסיאָנעלע שולען, וואו ער וועט בעקומען אלעס פארטיגע, ער וועט אויך בעקומען זיין פענסיע און פערדיענסט פון דער ארבייט, ווי נאר ער וועט אנהייבען ארבייטען. די ערפאהרונג האט דערוויזען, אז עס איז דא מעהר ווי 20 טריידס, ביי וועלכע די פערוואונדעטע העלדען וועלען קענען ארבייטען. ארבייט איז די איינציג־גע זאך, וואס גיט דעם מענשען די מאָרא־לע, אינטעלעקטועלע און פראָפעסיאָנעלע אויטאנאמיע, וועלכע קען פערזיכערען די עהרע פון דעם מענשען.

עריא, דער מעיאר פון ליאָן, האָט צום ערשטען מאָל ארויסגעטראטען אין דער עפענטליכקייט מיט דיעזען אידעאל דעם 23־טען נאָוועמבער אין א מאָנאָטס־רום איז געגרינדעט געווארען די ערשטע שולע, דאס גאנצע לאנד האט זיך פער־אינטערעסירט מיט דער פראגע, פון אלע ווינקעלאך האבען זיך אנגעהויבען שיטען פראגען וועגען דיעזער אנגעלעגענהייט, דאס האט נאך מעהר בעגייסטערט דעם מעיאר פון ליאָן. און ער ארבייט יעצט ענערגיש פאר דער פערווירקליכונג פון דעם אידעאל אין פאר־יז האלטען זיך אין עפענען עטליכע שולען. די ארבייט האט אנגעהויבען צו צונעמען א נאציאָ־נאלע כאראקטער.

יעצט וועלען מיר אריינגעהן אין טור־וויעל. טורווינעל שטעלט מיט זיך פאר א פראכט פולע גוט, דאס הויז, וואו די שול געפינט זיך, איז אין מיטען פון א גרויס־סען גארטען, די לופט איז דא ריין און פריש. אונז בעגעגענט א יונגער מענש, ווי ניט אין אייגענע אויגען, ווי אויפגאנב עס וועט זיין אין אויגען, ווי אויפגעגעבען א אייגענע מעגש, ווי אויפגעגעבען א אייגענע מעגש, ווי אויפגעגעבען א אייגענע מעגש